

Lengvári István

„Édes Doctorka!”¹
Pekár Mihály korai évei

A pécsi egyetem történetét feldolgozó munkák² és az itt született életrajzok³ joggal fókuszálnak Pekár Mihály, az élettan professzorának pozsonyi, majd pécsi egyetemi vezetői munkájára, benne jelölve meg azt a személyt, akinek talán leginkább köszönhető a menekülő egyetem Pécsre helyezése. Pekár azonban 43 évesen, 1914-ben nem véletlenül lett a kultuszminisztériumban az orvosi és természettudományi ügyek referense, és így az egyetemi ügyek országosan is meghatározó alakja. Az újonnan alapított debreceni és pozsonyi egyetemek kiépítése számára 1918-as pozsonyi kinevezését hozta magával. A családi, majd az egyetemi és oktatói pálya szocializációja mind hozzásegítette a kiugró karrierhez. Jelen rövid cikkünkben az 1918-cal kezdődő pozsonyi egyetemi karriert megelőző életpályát mutatjuk be a szakirodalom alapján, melyet inkább csak illusztrálunk eddig nem ismert levéltári források⁴ segítségével.

Pekár Mihály 1871. augusztus 21-én, Aradon született. Apja, id. Pekár Károly (1832–1903) Bécsben végzett mérnöki tanulmányokat. Rozsnyón, Kassán és végül Aradon dolgozott, utóbbi helyen vasúti mérnökként. Az államosítás után 1889-ben nyugdíjazták a MÁV-tól. Az ereje teljében lévő férfi ezután nyomdai vállalkozásba fogott, addigi irodalmi érdeklődése pedig aktív tevékenységbe csapott át: verseket írt, műfordításai jelentek meg. Késői házasságát Horváth Annával (1847–1881) 1867-ben kötötte. Anna nagybátyja Horváth Mihály c. katolikus püspök, történetíró és 1848-as miniszter volt, aki Mihály keresztapja is lett, annak ellenére, hogy a keresztelés (mint a szülők házassága is) az evangélikus hit szerint történt. Gyermekük sorban születtek: Károly (1869–1911), Mihály (1871–1942), Dezső (1873–1953). Károly tanárként dolgozott, de esztétikai tevékenysége is jelentős volt, halála után vaskos kötetben jelentek meg hátrahagyott művei.⁵ Dezső jeles geofizikus volt, aki Eötvös Loránd torziós ingájának továbbfejlesztőjeként ismert.⁶ Két további gyermek született: a néhány hónaposan elhunyt Andor (1877) és a pár napos korában meghalt Ákos (1881). Utóbbi szüle-

¹ PTE EL PEKÁR – [?] Anna néni levele Pekár Mihályhoz, 1904. december 18.

² BENKE 2000, LENGVÁRI-POHÁNKA 2011.

³ LÉNÁRD 2003, ÓDORNÉ GRACZA 2001b.

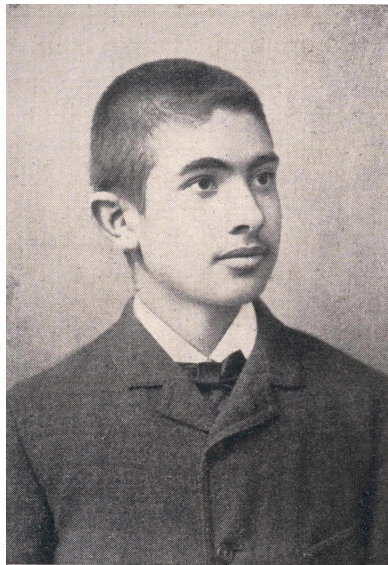
⁴ A két levéltárba került irathagyaték-töredékről: LENGVÁRI 2012. 203. Jelen cikkben is csak az általunk személyesen megismert iratokkal foglalkozunk, az interneten árverési katalógusokban elérhető, többnyire csak mutatóanyagokkal nem.

⁵ PEKÁR K 1916

⁶ KIRÁLY 2007

tését az édesanya sem élte túl, a három fiú nevelése az apára maradt. Ő a gyermekek taníttatását elsődleges feladatának tekintette, melyhez hozzá tartozott például az is, hogy a saját tulajdonú vasúti szalonkocsival (melyet a vonat végére kapcsoltak, és éjjeli szállásul is szolgált) nyaranta bejárták Erdélyt.⁷ Ez az érdekesség egyben beszédes adalék a család anyagi helyzetére is.

Mihály 1881-ban kezdte meg tanulmányait az aradi főgimnáziumban, ahol a családi visszaemlékező értékelése szerint jeles tanárok okították. A matematika és a természettudományok voltak a kedvencei, de a történelem, az irodalom és a filozófia is érdekelte.⁸ 1889-ben érettségizett és ugyanazon évben a Budapesti Tudományegyetem orvoskarának hallgatója lett. A három fiú mind Budapesten, részben párhuzamosan járt egyetemre; volt, hogy hárman laktak egy albérletben. Károlyra esztétikai vizsgálataiban hatással voltak öccsei természettudományos stúdiumai, Mihály olvasta a Károly által összegyűjtött szakirodalmat, az pedig a legtermészetesebb volt, hogy Mihály kísérleteihez később is Dezső szolgált különféle tanácsokkal.⁹ Budapesti lakhelyeik az aradi ifjúság központjai voltak, előfordult, hogy Mihály hazatérve – a fekvőhelyek foglaltságára tekintettel – hotelben aludt.¹⁰

1. kép – Pekár Mihály gimnazista korában készült fényképe (PME 165.)

---

⁷ PEKÁR D 1944. 157–163.

⁸ PEKÁR D 1944. 161–162.

⁹ PTE EL PEKÁR – Pekár Dezső levelezőlapja Mihályhoz, 1897. július 21.

¹⁰ PEKÁR D 1944. 164–168.

Az előírt vizsgákkal Pekár Mihály 1894-ben végzett, közben hallgatóként rövidebb-hosszabb ideig több intézet (anatómia, élettan, bonctan) tudományos munkájába is bekapcsolódott. Kitüntetéses elméleti műtétan és szülészet vizsgájáért állami ösztöndíjat nyert el. Aktív volt az Orvostanhallgatók Önképző és Segítő Egyesületében: választmányi tag, könyvtáros, ötödéves korában pedig elnök volt. Doktorrá avatására 1897. július 2-án került sor.

1895-től dolgozott Klug Nándor¹¹ professzor gyakornokaként az élettani intézetben, előadásokon többször helyettesítve főnökét. Klug betegsége és halála (1909) után, már adjunktusként az új professzor, Udránszky László¹² is átvette, aki korai halála miatt nem sokáig vezette az intézetet. A következő professzorváltáskor – mint említettük –, Pekár a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba távozott. Méltatói is megjegyzik, hogy pesti egyetemi évei alatt kevés önálló tudományos munkája jelent meg, a többféle „nagyszabású és sokoldalú elfoglaltság mellett”.¹³ Utóbbiakhoz sorolhatók azok a szívességek, melyeket aradi barátai és családtagjai kértek, és az egyetemi beiratkozás elintézésétől¹⁴ a megfelelő orvoshoz való protekciókérésig¹⁵ terjednek.

2. kép – Pekár Mihály asszisztens korában készült fényképe (PME 165.)

¹¹ MOÉL 2004

¹² MOÉL 2004

¹³ HORTOBÁGYI 1944. 32.

¹⁴ „Kérlek igen szépen, irass be a questurában s egyúttal légy szíves bemenni a mi dékánunkhoz is – ha nincs az egyetemen, lakását a portásnál lévő almanachban megtalálod – s bejelenteni, hogy én beteg lévén, most nem iratkozhatom be s így vagy kierőszakolni, hogy te iratkozhass be – ami lévén a dékán igen jó ember, talán sikerülni fog...” BFL PEKÁR – Parecz Béla (egyetemi hallgató, későbbi aradi ügyvéd, helyi politikus) levele Pekár Mihályhoz, 1892. október 10. Pareczről lásd GYÖRGY 2004. 88; az említett dékán: Mihalkovics Géza (MOÉL 2004).

¹⁵ BFL PEKÁR – Gecsó [olvashatatlan név] levele, 1913. július 4.

Pekár elsősorban mint kitűnő előadó vált ismertté és népszerűvé az egyetemen. Előadásain kicsinek bizonyult a 300 fős előadóterem, így sokszor délelőtti és délutáni órákat is tartott. Szemléletesen, kísérleteket végezve adott elő, utóbbira hallgatóit is bátorította. Részben saját tervezésű szemléltetőeszközöket használt (pl. karvastagságú kémcsövet), hogy mindenki számára láthatóak legyenek az eredmények. Ehhez társult a szabatos megfogalmazás és a megfelelő szókinccs használata; több, mára a köznyelvben elfeledett eredetű műszavunk (mint a *szívverés, érverés*) is a nevéhez fűződik. Az egyetemi oktatás mellett, miután 1898-ban középiskolai orvosi és egészségtan tanári képesítést szerzett, több polgári, leány- és szakiskolában is tanított. Gyakran tartott népszerűsítő előadásokat a nagyközönség számára is. Sajnos sem tantermi, sem ismeretterjesztő előadásairól nem készült jegyzet vagy kiadvány, mivel többnyire ezeket szabadon adta elő, leírt szöveg nélkül. A kortárs beszámolók szerint a rá jellemző „*pekáriádákkal*”, jól érthető hasonlatokkal, képekkel illusztrálta előadásait.¹⁶

A pesti egyetemen töltött másfél évtizedből személyiségének későbbi pécsi tevékenysége alapján is jól ismert két további jellemzőjét emelik ki: elkötelezettségét a klinikum tantárgyai iránt és szenvedélyes szervezőmunkáját. Előbbi tekintetében fontosnak tartotta, hogy az élettan elméleti tárgyát a hallgatók kezdetől a gyakorlati orvoslás szempontjából ismerjék meg. Szervezőmunkájához csak két példa: irányította az élettani intézet kibővítésének munkálatait és a kezdeti egyetemi-baráti asztaltársaságból létrehozta a Kis Akadémiát, mely előadások tartásával, a harmincas évektől könyvsorozat megjelentetésével sokat tett a különböző tudományágak közötti párbeszédért, illetve a tudományos eredmények szélesebb körű megismertetéséért.¹⁷ A népegészségügyi kérdések is foglalkoztatták, szakmai kapcsolatban állt Szántó Menyhérttel, a Társadalmi (utóbb Népegészségügyi) Múzeum vezetőjével, amint az levelezésükből kiderül.¹⁸

Pekár Mihály érdeklődése a különféle orvosi eszközök iránt, az Aradról és a családtól hozott francia nyelvtudása, valamint szervezőkészsége tette őt alkalmassá egy különleges megbízás elvállalására: minisztériumi felkérésre ő szervezte és valósította meg az 1900-as párizsi Világkiállítás magyar pavilonjában a budapesti és kolozsvári egyetemek bemutatását. A két orvoskaron kívül a pesti egyetem bölcsészkarának tárgyai is láthatók voltak a jeles eseményen. Az elvégzett munkáról (a költségek utólagos elszámoltatásáról) számol be Miklós Ödönnek,¹⁹ a párizsi világkiállítás helyettes magyar kormánybiztosának levele.²⁰ A

¹⁶ ENTZ 1944. 122., HORTOBÁGYI 1944. 28.

¹⁷ HORTOBÁGYI 1944. 28–29.

¹⁸ PTE EL PEKÁR – Szántó Menyhért levele Pekár Mihálynak, 1912. június 17. (<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC14240/14508.htm>) [2013.09.12.]

¹⁹ (1857–1923) agrármérnök, politikus, 1892-ben országgyűlési képviselő, 1893-tól földművelésügyi államtitkár, majd 1900-ban a párizsi világkiállítás helyettes magyar kormánybiztos. Vö. KELEMEN 1923.

²⁰ PTE EL PEKÁR – Miklós Ödön levele Pekár Mihályhoz, 1900. november 1.

szervezés és a párizsi munka több külföldi kapcsolatot is eredményezett. Ezek közül egyről forrásunk is fennmaradt: Louis Marcel Brillouin,²¹ a Collège de France fizikus professzorának levele, melyben a kiállítás utáni évben nyugtázza a kért magyar eszközök megérkezését.²² A csomagban lévő Eötvös-inga továbbfejlesztését Brillouin végezte el, aki részvevője volt később az első, a fizikusok legfontosabb összejövetelének tartott Solvay-konferenciának is. Az igazi szakmai kapcsolat ez esetben az Eötvös-tanítvány és -munkatárs öcs, Pekár Dezső lehetett.²³ A világkiállítással egy időben nemzetközi orvosi kongresszust is tartottak Párizsban. Erről és a kiállításról Pekár (elsősorban a külföldi jó intézményszervezési, oktatási tapasztalatokról) többrészes cikkekben számolt be Heim Pállal közösen.²⁴ A hivatalos ügyintézés mellett nemcsak kiállítási belépőket²⁵ kellett szerveznie Párizsban, de intrikák elintézését is rábízták.²⁶

Az egyetemi ügyosztály élén Pekár belépésekor, 1914. július 1-én, Tóth Lajos orvos, államtitkár²⁷ állt, aki korábban szintén a pesti orvosi kar oktatója volt. A pesti egyetem (elsősorban az orvoskar épületeinek²⁸) fejlesztése után elsősorban a pozsonyi és debreceni egyetemek kiépítésének megszervezése, az anyagi háttér biztosítása volt a legfőbb feladat, mely vontatottan és nehézkesen haladt. Meglepő, de a korszakra jellemző, hogy 1916-ban Pekár Mihály Jeszenszky Sándorral, a minisztérium egyik fogalmazójával együtt Tisza Istvánnak Zágrábban javasoltak felállítani egy olyan háromkarú egyetemet, melynek hallgatói felelő részét a magyarság, felerészét pedig bolgár, görög és török hallgatók lettek volna.²⁹ Gyakorlati feladatot is kapott Pekár: az újpesti 500 ágyas hadikórház megszervezését, melyhez „*villamos mozdonyal húzták a sebesültekkel telt vasúti kocsikat a kórház bejáratáig*” és a sebesülteket csak megfelelő tisztálkodás és ellátás után engedték be a kórtermekbe.³⁰

1918-tól csak rövid időt tölthetett Pozsonyban az új professzor. Néhány hónap elteltével a meg szállás nem várt nehézségeivel, majd az egyetem menekítésével kellett foglalkoznia. Az Erzsébet Tudományegyetem elhelyezésében orosz-

²¹ (1854–1848) életéhez lásd: <http://www-groups.dcs.st-and.ac.uk/~history/Biographies/Brillouin.html> [2013.09.12.]

²² „Az ön által nekem küldött doboz, melyben a platinacilinder és Eötvös úr készülékének egyéb tartozékai voltak, rendben megérkezett.” PTE EL PEKÁR – Marcel Brillouin levele Pekár Mihályhoz, 1901. január 27. Ezúton is köszönöm Szabó Loránd barátom fordítását.

²³ KIRÁLY 2007

²⁴ HEIM-PEKÁR 1900, HEIM-PEKÁR 1900–1902.

²⁵ PTE EL PEKÁR – Hüttl [?] levele Pekár Mihálynak, 1900. augusztus 24.

²⁶ „Egy kislánynak 1 anzikszkártyát kell kapnia Párizsból, ami férfi írással legyen címezve, szép legyen, s ami fő Ráth és Maksziányi urak meg ne tudják.” – PTE EL PEKÁR – Dr. Mérey Antal [?] levele Pekár Mihálynak 1900. október 25.

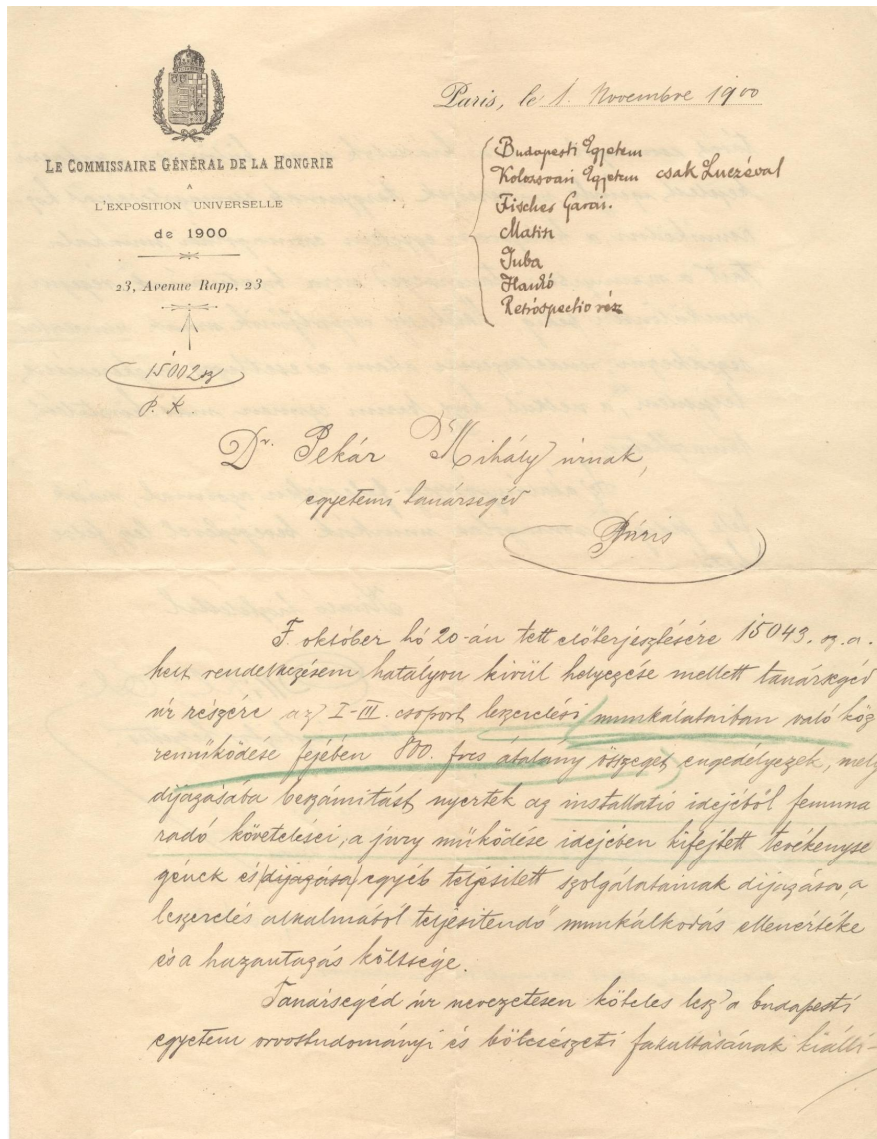
²⁷ MOÉL 2004. A pécsi egyetem orvoskari könyvtárát, Pekár később róla nevezi el: ÓDORNÉ GRACZA 2001a.

²⁸ MOLNÁR 2010

²⁹ ROMSICS 2012. 12.

³⁰ HORTOBÁGYI 1944. 31–32.

lánrészt vállaló Pekár azonban ehhez már jól felhasználhatta a kultuszminisztériumon és a szűkebb, orvosi szakmán túlmutató kapcsolathálóját, valamint azokat a készségeket, melyeket pályája bő első két évtizedében sajátított el.

3. kép – Miklós Ödön, a párizsi világiállítás helyettes magyar kormánybiztosának levele Pekár Mihályhoz 1900. november 1.

FORRÁSOK

- BFL PEKÁR Budapest Főváros Levéltára XIV. 170. Pekár Mihály orvosprofesszor, felsőházi tag magánlevelezése.
- PTE EL PEKÁR Pécsi Tudományegyetem, Egyetemi Levéltár XIV. 7. Dr. Pekár Mihály irathagyatéka.

IRODALOM

- BENKE 2000 BENKE József: Egyetemünk története. Pécs, 2000.
- ENTZ 1944 ENTZ Béla: Az Erzsébet Tudományegyetem és Pekár Mihály. In: PME 1944. 35–142.
- GORKA 1942 GORKA Sándor: Pekár Mihály. = *Orvosi Hetilap*, 86. (1942) 533.
- GYÖRGY 2004 GYÖRGY Béla: Hatalom és társadalom kisebbségben. Párt és belső ellenzéke (1926–1927). = *Regio*, 15. (2004):4. 85–98.
- HEIM-PEKÁR 1900 HEIM Pál – PEKÁR Mihály: A XIII. nemzetközi orvosi congressus. = *Orvosi Hetilap*, 44. (1900) 496–497., 528–529.
- HEIM-PEKÁR 1900 Heim Pál – Pekár Mihály: Orvosi dolgok a párisi kiállításon. = *Orvosi Hetilap*, 44. (1900) 658–659., 692., 708–709., 728–729., 774–775., 792–793., 806–807.
- HEIM-PEKÁR 1901 Heim Pál – Pekár Mihály: Orvosi dolgok a párisi kiállításon. = *Orvosi Hetilap*, 45. (1901) 180–181., 217–218., 523–524., 619–620., 633–634., 650–651.
- HEIM-PEKÁR 1902 Heim Pál – Pekár Mihály: Orvosi dolgok a párisi kiállításon. = *Orvosi Hetilap*, 46. (1902) 58., 114–115., 134–135., 210.
- HORTOBÁGYI 1944 HORTOBÁGYI Béla: A budapesti egyetem Élettani Intézetében. In: PME 1944. 23–34.
- KIRÁLY 2007 KIRÁLY Péter: A 100 éves Eötvös-Pekár-Fekete kísérletek és máig tartó hatásuk. = *Fizikai Szemle*, 57. (2007):1. 1–6.
- KELEMEN 1923 KELEMEN Móric: Miklós Ödön. = *A Magyar Mérnök- és Építész Egylet Közlönye*, 57. (1923):30–31. 125–126.
- LÉNÁRD 2003 LÉNÁRD László: Pekár Mihály. Az Erzsébet Tudományegyetem első rektora. In: Pécs-Baranyai Történelmi Arcképcsarnok. Szerk. LENGVÁRI István – ÓDOR Imre. CD-ROM. Pécs, 2003.
- LENGVÁRI 2012 LENGVÁRI István: „Papírforma szerint talán én volnék a legkvalifikáltabb, de hát ez ma kevés az üdvösségre.” Protekciókérések Pekár Mihály pécsi orvostudományi professzor levelezésében. = *Korall*, 50. (2012) 202–216.
- LENGVÁRI-POHÁNKA 2011 LENGVÁRI István – POHÁNKA Éva: A Pozsonyi, majd Pécsi M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem. In: FEDELES TAMÁS – LENGVÁRI ISTVÁN – POHÁNKA ÉVA – POLYÁK PETRA: A pécsi felsőoktatás évszázadai. Pécs, 2011. 49–83.
- MOÉL 2004 KAPRONCZAY Károly: Magyar Orvoséletrajzi Lexikon. Budapest, 2004. (=http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-orvoseletrajzi/adatok.html) [2013.09.12.]

- MOLNÁR 2010 MOLNÁR László: A budapesti Orvoskar kiépítésének története. In: Három orvostörténész köszöntése. Tanulmánykötet Birtalan Győző, Karasszon Dénes és Szállási Árpád tiszteletére. Szerk. KAPRONCZAY Károly et alii. Budapest, 2010. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 86.) 157-168.
- MORVAY 1916 MORVAY Győző: Pekár Károly élete. In: PEKÁR K 1916. vii-xciii.
- ÓDORNÉ GRACZA 2001a ÓDORNÉ GRACZA Tünde: Márványtábla helyett: Dr. Tóth Lajos emlékezete, munkásságának pécsi vonatkozásai. = *Orvosképzés*, 56. (2001):4. 293-295.
- ÓDORNÉ GRACZA 2001b ÓDORNÉ GRACZA Tünde: Pekár Mihály, a könyvtáralapító. = *Orvosi Hetilap*, 142. (2001) 2858-2860.
- PEKÁR D 1944 PEKÁR Dezső: Bátyám élete és halála. In: PME 1944. 156-192.
- PEKÁR K 1916 PEKÁR Károly: Magyar kultúra. Pekár Károly dr. hátrahagyott munkája. (s.a.r. MORVAY Győző.) Budapest, 1916. (http://mtdaportal.extra.hu/books/pekar_karoly_magyar_kultura.pdf) [2013.09.12.]
- PME 1944 Pekár Mihály 1871-1941 emlékezete. [Szerk. nélkül.] Budapest, 1944. (A Kis Akadémia Könyvtára 62.)
- ROMSICS 2012 ROMSICS Ignác: A magyar birodalmi gondolat. = *Mozgó Világ*, 39. (2012):8-9. 6-18.